№ 78 Մայիս 13 (25) **1880** Մայիս 13 (25) № 78

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբլի: Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի Тифлисъ. Редакція „Мшакъ“

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Քաղաքային ինքնավարութիւն.—Ներքին տեսութիւն. Նամակ Փոթիից. Նամակ Ղարսից. Ներքին լուրեր.—Արտաքին տեսութիւն. Սովը Հայաստանի մէջ. Ալբանական խնդիրը. Նամակ Գերմանիայից.—Մշակի հեռագիրներ.—Յայտարարութիւններ.—Բանասիրական. Տխուր իրականութիւն.

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԻՆՔՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Դեռ հինգ թէ վեց տարի սորանից առաջ «Մշակը» խօսելով մեր քաղաքային վարչութեան գործունէութեան վրա և այն վնասի վրա որ հասցնում են մեր վաճառանոցին զանազան հարստահարողներ և չարչիներ, առաջարկում էր մի ազատ գումար գործ դնել, այն է համքարների գումարը ձկների կապալառութենից գոյացած, Թիֆլիսում մթերանոցներ հիմնելու համար: Այդ մթերանոցների մէջ պէտք է բերվէին ամէն տեսակ գիւղական արդիւնքներ և գիւղական հասարակութիւններին յորդորելով արդիւնաբերող ընկերութիւններ կազմելու, մեր քաղաքային վարչութիւնը միջոց կը տար գիւղերին անմիջական յարաբերութիւններ ունենալ քաղաքի հետ: Այդպիսով արգելք կը դրվէր զանազան չարչիներին թանգացնելու բնական արդիւնքները ի վնաս քաղաքիս բնակիչների և յօգուտ իրանց սեփական գրպանների:

Տարիներ անցան: Մեր մտքի վրա ուշադրութիւն չը դարձրին: Քաղաքային վարչութիւնը ոչ թէ միայն անհոգ մնաց, բայց այժմ ամբողջ քաղաքը լսում է որ ինքնավարութեան ղեկավարները ոչ թէ միայն ոչինչ միջոցներ չեն գործ դնում չարչիների դէմ, բայց նոյն իսկ ինքնավարութեան ղեկավարներից ոմանք իրանք էլ պարապում են զանազան աֆերներով:

Ուրեմն նրանք, որոնք հասարակութենից աչագին ռոճիկներ են ստանում, որպէս զի պաշտպանեն հասարակութեան շահերը, նրանք իրանք ընդդէմ են գործում հասարակութեան շահերին:

Մի ժամանակ, երբ քաղաքային գործերը քաղաքացիների ձեռքումն էին, քաղաքային ղեկավարների կողմից զանազան շահաւէտ աֆէրներ անելը բնական էին գտնում ամէնքը: Ո՞վ չէ յիշում քաղաքագլխի մասին, որի փեսան ինտենդանտութեան մէջ էր ծառայում և երկուսն էլ պօդրիադներ և կապալներ էին առնում ու հարստանում: Երբ առաջինը քաղաքագլխութիւնից դուրս եկաւ, իսկ միւսը ինտենդանտութեան ծառայութիւնից, երկուսի ձեռքումն էլ երևեցան աչագին տներ, որոնք կարծես երկրից բուսան...

Այդ ամէնքը բնական էին համարում, որովհետև նրանք հասարակ քաղաքացիներ էին, ինտելիգենցիային չէին պատկանում, համալսարանականներ չէին:

Բայց նոյնը չէր կարելի սպասել համալսարանականներից, բարձր ուսում ստացածներից, ինտելիգենցիային պատկանող պարոններից, որոնց ձեռքումն է այժմ մեր ինքնավարութեան ղեկը:

Այդ պատճառով, մեր կարծիքով քաղաքային Դուման պէտք է ամենամեծ խստութեամբ վերաբերվի դէպի նրանց արածները, վերաքննի նրանց դէմ ուղղված այն մեղադրանքը, որ ամբողջ քաղաքը միաբերան կրկնում է:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՓՈԹԻԻՑ

Ապրիլ 20-ին

Մենք՝ նոյնքոյ սուրբ գրեանը Զատկի Յարութեան տօնի օրը բարեպատեհ համարեցինք վանքայ սովորանին մեր արևնակից եղբայրների և քոյրերի համար մի հանգանակութիւն անել. վասն որոյ գինի պատարագին Մ. Տէր-Մկրտչեանցի յորդորական խօսքերից յետ զանձանակ շրջեցուցինք, որ և գոյացաւ երեսուն չորս րուբլի 10 կոպ. (34 ր. 10 կ.). իսկ յետ աւարտման պատարագին կազմեցինք մի ստորագրական թերթ խմբովին մանելով տունէ տուն և ի շնորհս Քրիստոսի սուրբ Յարութեան ստորագրութիւնից գոյացաւ երկու հարիւր վաթսուն վեց րուբլի 25 կոպ., ըն-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՏԽՈՒՐ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ամէն ազգի կեանքի մէջ եղել են ճգնաժամեր, երբ օրհասական ճակատագիրը դնելով նորա բոլոր գոյութեան հարցը մի կորստաբեր անդունդի ափում, յարուցել է այդ ազգի մէջ այնպիսի բարոյական ոյժ և գերբնական հոգի, որ ազգի բոլոր անդամներին էլ չէ բաժանել ոչինչ սովորական նախապաշարմունք՝ ո՛չ դրութեան և կոչման զանազանութիւնը, ո՛չ հասակի առաւելութիւնը և ո՛չ նաև սեռի տարբերութիւնը. ամէնքը հաւասարված, ինչպէս Տիրոջ դատաստանի առաջ, միացել են մի վսեմ զգացմունքի կապով, որ տուվում է հայրենեաց սէր:

Հայրենեաց սէրը այնչափ յափշտակել է մարդկանց միտքը և տիրապետել սիրտը, որ նոքա էլ մոռացել են թէ ո՛վ է նոցա առաջնորդը որ տանում է թշնամեաց մեծաթիւ բանակների դէմ. մի կոյս թէ մի սպարապետ, մի մսավաճառ թէ մի ազգապետ, մի հասարակ երէց թէ մի եպիսկոպոս, մի պատանի թէ մի փորձառու զօրավար, մի վերջին գռեհիկ թէ մի արքայազն իշխան: Հայրենեաց սիրոյ ազդեցութեան տակ էլ մարդիկ այդ չեն որոշել, այլ հաւասար եռանդով հետևել են Յովհաննէ դ'Արկին և Բօնապարտին, Մինինին և իշխան Պօժարսկիին, կանարիսին և Խիսօլանտիին, մի տեղ մսավաճառ կարա-Գէորգիին, միւս տեղ զօրավար Գարիբալդիին և այնպիսի առաջնորդների հրաւէրներին, որոնց շնորհիւ այսօր մեծացել են շատ նոր ազգեր և անկախութիւն ստացել սերբիացիք, ղարադաղցիք, յոյները, ռումինները և նաև բուլղարները: Մի ազգի մէջ յայտնված այդպիսի պատմական երևոյթը ամենաճարտար կերպով ասում է այդ ազգին թէ նորա ապագան չէ կարող չքանալ ոչինչ հարուածից՝ ո՛չ բռնութեան դարևոր շղթայից, ո՛չ արեան գետերից, ո՛չ հրից, ո՛չ ջրից...

Ահա այսօր հայոց ազգի մեծամասնութիւնը կանգնած է մի սոսկալի անդունդի գլխին. այդ անդունդը սովն է, որ սպառնում է խորտակել տաճկաց Հայաստանը. ինչ ենք տեսնում մենք այն ազգի մէջ, որը այնչափ վտանգ յուսեր է կապում իր ապագայի վրա: Մենք տեսնում ենք հետևեալը: Մի կին, մի օրիորդ այնչափ ազնիւ է գտնվում, որ էլ չը կարողանալով իրան զսպել, ձեռքը մի կտոր թուղթ առած սկսում է դուռէ դուռ ընկնել և երեք միլլիոն եղբայրների կորստի անունով ողորմութիւն հաւաքել. իսկոյն դուրս է գալիս մի մեծափոր ուրեմն եպատկառելի եպիսկոպոս, որը հարցնում է արհամարհանքով իր աթոռի բարձրութիւնից. «ո՞վ է դա, ո՞վ է զորան իրաւունք տուել...»

Մի երիտասարդ, մի օրական աշխատանքով ապրող թշուառ մարդ վեր է առնում թարախը և նոյն ազնիւ նպատակով սկսում է փողոցէ փողոց թափառել, սարս, նորա առաջ կանգնել, վիզ ծռել, աղաչել, խոնարհիլ, իսկոյն գտնվում են մարդասէր աղաներ, որոնք հալածում են նորան նորա արած յանդուգն վարմունքի համար, և օրական հացից զրկում: Այսօր մի լրագիր աւելի արթուն է գտնվում, աւելի սրտոտ յայտնվում և մինչև ուրիշների խօսելը, սկսում է ինքը խօսել և զգուշացնել ազգին սպառնող այս ինչ, այն ինչ աղէտների դէմ, իսկոյն դուրս են գալիս միւսները, որոնք քարոզում են բարձրաձայն, ասելով. «մի հաւատաք զորան, դորա ասածը բոլորն էլ յիմարութիւն է...» Այսօր մէկը տեսնելով իր չորս կողմը ոսկի և շռայլութիւն, իսկ մէկ թշուառ և իր սրտի մօտիկ երկրում՝ մահի տեսակներից ամենավատը, ամենասարսափելին և զանազան ծանր հանգամանքներից ճնշված ինքը ոչինչ չէ կարողանում ձեռնարկել, վասն որոյ դիմում է իր ընդունակ բարեկամին, խնդրելով որ նա առաջ ընկնի և բարի օրինակ տայ անտարբերներին, բայց փոխանակ խնդիրքը յարգելու, բարեկամը պատասխանում է արհամարհանքով. «էհ, բան չունես, թող ով ուզում է, նա անէ՝ ես այդպիսի բաների համար գլուխ չունեմ...» Մի ուրիշն էլ չէ համբերում, երբ տեսնում է դատապարտելի վարմունք այնպիսի սրբակրօն հայրերի կողմից, որոնք պարտաւոր են օրինակ լինել ամէնքին. սկսում է բողոքել, գործ և հաշիւ պահանջել ազգի համար ժողոված, բայց ծածկած փողերը յետ ուզել, իսկոյն լսվում են ձայներ. «քեզ ո՛վ է դատաւոր ուղարկել մեր գլխին, որ մեզնից հաշիւ ես պահանջում...»

Վերջապէս հերթը հասնում է հայ ուսանողներին, որոնց թիւը հարիւրներով է հաշվում Ղազանի, Խարկովի, Կիևի, Օդեսայի համալսարաններից սկսած մինչև Մօսկվայի, Պետերբուրգի և Դորպատի բարձրագոյն ճեմարանները: Դուրս է գալիս մի անկեղծ մարդ, որը ասում է նոցա. «պարոններ, ախր ամօթ է, երբ ամէն հայ քիչ թէ շատ ճանաչում է իր պարտաւորութիւնը և ձեռքից եկածը անում, մինչդեռ դուք ոչինչ չէք անում, ոչինչ չէք ճանաչում: Ձեզնից ո՛չ փող են ուզում, ո՛չ հաց. ձեզ խնդրում են միայն որ ամսական ձեր պարապ ժամերից հէնց մինը նուիրէք այն գործին, որի համար դուք ամենքից աւելի ընդունակ պիտի լինէք. եթէ չէք կարող ծանօթացնել օտարներին հայ գրականութեան և հայ ազգի հետ, ինչպէս հարկն է, գոնէ աշխատեցէք հասկացողութիւն տալ օտար պուբլիկատներին հայ լրագրութեան վրա, թարգմանելով գոնէ այն աղէտալի անցքերը, որ պատահում են այժմ թիւրքաց Հայաստանում, դարևոր և անցեալ պատերազմների սոսկալի բանակատեղում և փոխադարձ ատելութեան դաշտում... Աշխատեցէք այդպիսով հասկացնել, որ շատերի վրա կայ մի անփոխարինելի բարոյական պարտաւորութիւն՝ օգնել այն ազգին, որի անունը դեռ ևս արհամարհանքով է յիշվում նոցա լեզվում... Աշխատեցէք պրոպագանդա անել և գրաւել դէպի հայերը ամէն ազգի, ամէն մարդու համակրութիւնը, երբ հայ անունը մինչև հիմա յայտնի է եղել միայն ինչպէս զզուանքի, ստորութեան և ատելութեան համանուն...»

Բայց ինչ էք կարծում. այս տեսակ իրաւացի խնդիրք, փոխանակ յարգվելու, փոխանակ ուշքի առնվելու, միայն զայրոյթ և բողոք է յարուցանում, վասն որոյ փոխանակ գործ սկսելու, ազգային հարցի մէջ միութիւն կազմելու, շատերը միայն երեխայական դէմօնստրացիաներ են կատարում և սպառնալիք ուղարկում արդարախօս մարդու դէմ, որին ուզում են հաւատացնել, թէ իրանք ուրիշ մարդիկ են, քան թէ նոքա, որոնք արդէն ակադէմիական նշաններով և դիպլոմներով ձիու նախիրի պէս թափառում են Թիֆլիսի փողոցներում և դուռները ցրված կամ պարահանդէսներ են կառավարում, կամ գլուխները թղթախաղի մէջ լուսացնում...

Երբ դէմօնստրացիա անողները ներկայումս չեն կատարում այն, ինչ կարող են կատարել, ապա ինչ իրաւունքով են նոքա հաստատում թէ չեն նման իրանց նախորդներին, ինչ երեսով են նոքա բողոքում և բողոքի տակ անունները ստորագրում:

Եթէ հայ ուսանողները պատճառ են բերում իրանց զբաղված լինելը, մէկը հարցնի թէ ո՛ր մարդն է աշխարհում իրան անգործ համարողը: անգործները միայն գերեզմանատանն են պառկած...

Ահա այսպիսի երևոյթներ են, որ տրորում են մարդու սիրտը, երբ նա մտքամոլոր ուզում է երբեմն մխիթարել իրան իր ազգի ապագայի յոյսով. այդ ժամանակ մի օրհասական զգօնի ձայն նորան ասում է. «ողորմելի մարդ, ինչ տեղերն ես միտքդ տարածում. չես տեսնում ինչպէս են կատարում իրանց պարտաւորութիւնը նոքա, որոնք տեսնելով ազգի բոլոր ապագան մի սև խորխորատի ծայրին, միայն ծիծաղում են և լուռ իրանց վայելչութեան վրա մտածում...» Այդ ժամանակ է միայն մարդ տեսնում թէ ինչ տխուր իրականութեան մէջ է ապրում...

Գր. Նիկողոսեան

գամենն երեք հարիւր րուբլի 35 կ. Նամակիս հետ ուղարկում ենք մէկ ծրարում ամփոփված պ. Յովհաննէս Հասան-Ջալալեանցի ձեռքով ամբողջ լիովին գումարը՝ խնդրում ենք յարգելի խմբագրութեանդ ուղարկել ուր հարկն է և նուիրատուաց անունները ու ազգանունները հրատարակել պատուական «Մշակ» լրագրիդ միջոցաւ 'ի միամտութիւն նուիրատուաց:

Հանգանակութիւնից ժողովվեցաւ եկեղեցու մէջ 34 ր. 10 կ.:

Մկրտիչ Տէր Մկրտչեանց 1 ր., Յարութիւն Զուբիրեանց 1 ր., Աղէքսանդր Գեօմուրջեանց 3 ր., Յովհաննէս Պետրոսեան 3 ր., Սեդրակ Հասան-Ջալալեանց 4 ր., Բագրատ Շխեանց 1 ր., Գրիգոր Մասումեանց 1 ր., Յովհաննէս Թիւրքեան 5 ր., Ս. Փարսադանեանց 2 ր., Ս. Ղամբարով 1 ր., Մ. Բարխուդարեանց 1 ր., Գ. Տէր-Ղազարեանց 3 ր., Ի. Բաբալով 2 ր., Ի. Հասան-Ջալալեանց 10 ր., տիկին Սօֆիա 5 ր., Կ. Կանչուեանց 3 ր., Կ. Դանիէլբէկեանց 1 ր., Բ. Արզումեանց 1 ր., Ռ. Արծրունի 3 ր., Կ. Կօկիբերիտձէ (վրացի) 3 ր., Բ. Քագարով 1 ր., Ա. Տէր-Դանիէլեանց 1 ր. Կ. Փօպօվ 10 ր., Ն. Մելիք-Հայկազեանց 10 ր., Կ. Տէր-Աւետեանց (չուլաւերցի) 1 ր., Ե. Եարալեանց 1 ր., Ի. Կիկալով 1 ր., Մ. Գեօմուրջեան 5 ր., Կ. Սամարեվ (վրացի) 1 ր., Զ. Կիսլով (ռուս) 1 ր., Կ. Կարվօնայ (յոյն) 1 ր., Ս. Սարդարով 1 ր., Ա. Բաժբեօք-Մելիքօվ 1 ր., Գ. Սարդարեանց 1 ր., Յ. Շխեանց 3 ր., Կ. Բանայէ (յոյն) 1 ր., Գ. Եղիսէրեան (օրիորդ) 3 ր., Հ. Թիւրքեան (տիկին) 1 ր., Յ. Ալեանակէ 1 ր., Գ. Տէր-Յովակիմեան 1 ր., Մ. Ազումեանց 1 ր., Ա. Մխիթարեան 1 ր., Գ. Զուբիրեանց 1 ր. 50 կ., Ա. Զուբիրեան (տիկին) 1 ր. 50 կ., Ա. Թիւրքեան (տիկին) 2 ր., Ա. Մեղաւորեան (օրիորդ) 3 ր., Բ. Վարդանեան (օրիորդ) 2 ր., Տ. Տէր-Յովակիմեան (տիկին) 2 ր., Ա. Աւետիսեան (օրիորդ) 1 ր., Ա. Մովսէսեան չուչեցի 3 ր., Խ. Խալաթեանց 1 ր., Մահտեսի Յովհաննէսեանց 5 ր., Ս. Շալաշով 1 ր., Ն. Մելիքօվ 1 ր., Մ. Նազարով 1 ր., Յ. Բաբլով 50 կ., Բ. Մարտիրոսեան 1 ր., Ն. Տէր-Առաքելով 1 ր., Խ. Սարգիսով 1 ր., Կ. Քօչարով 1 ր., Գ. Յովհաննէսով 50 կ., Յ. Հայրապետով 1 ր., Յ. Առաքելով 1 ր., Մ. Ղազարով 1 ր., Ս. Գէորգով 1 ր., Շ. Բաբաև 1 ր., Դ. Ակօպով 1 ր., Ա. Աւետիքով 1 ր., Ա. Յարութիւնով 1 ր., Ա. Նազարով 1 ր., Մ. Հախնազարով 1 ր., Շ. մահտեսի Աւետիքով 1 ր., Մ. Պօղոսով 1 ր., Ջուանշիր խուդայ 40 կ., Յ. Ակօպով 1 ր., Ս. Յարութիւնով 1 ր., Գ. Հախվերդով 1 ր., Հ. Մահտեսի Գէորգով 40 կ., Զ. Մօսէսով 1 ր., Գ. Աւաքով 60 կ., Հայ ումն 55 կ., Ա. Միրզօեվ 60 կ., Հ. Ակօբով 40 կ., Բ. Բահրամով 40կ., Ա. Մօսէսով 50 կ., (Վերև յիշված 12 անձինք փոթիի հայ մշակներն են։) Ա. Փայելեանց 6 ր., Ի. Ջերկվելով 1 ր., Ա. Ղազարով 3 ր., Մուստաֆայ Հաջի-Իբրահիմ Օղլի (տաճիկ) 1 ր., Զ. Ջանջաւիրձէ (վրացի) 1 ր., Իբրահիմ Ջեյնալ (տաճիկ) 1 ր., Ա. Գեօմուրջեան 2 ր., Ա. Ալանիա (վրացի) 1 ր., Մ. Ալանիա (վրացի) 2 ր., Ե. Ոսկանեան 1 ր., Ս. Ծիազձէ (վրացի) 1 ր., Ա. Մարքարով (մշակ) 1 ր., Փ. Ծիազձէ (վրացի) 50 կ., Մ. Խալաթով 1 ր., Կ. Մետաքսա (յոյն) 1 ր., Ֆ. Լեյրման (հրէայ) 1 ր., Կ. Կանդալակի (վրացի) 2 ր., Գ. Խեչինով (վրացի) 2 ր., Ս. Գաւլեվ 1 ր., Մ. Հասան Ջալալեանց 1 ր. 50 կ., (մանուկներ) Ն. Տէր-Յակոբեան 1 ր., Գ. Տէր-Յակոբեանց 1 ր., Ն. Ռաֆայէլեան (տիկին) 3 ր., Շ. Տէր-Ղազարեան (տիկին) 2 ր., Մ. Ռաֆայէլեան (տիկին) 2 ր., Ա.... 20 կ., Ստեփան Աւիջեան 20 կ., Ս. Ինջիեան 1 ր., Գ. Վանիցեան 5 ր., Տ. Վանիցեան 10 ր., Խ. Խումարաձէ 5 ր., Աղէքսանդր Մելիք Հայկազեան (քրիստոս ր.) 50 ր., Կ. Մուրադեան 3 ր., ընդհանուր գումարն է 300 ր. 35 կ.:

Մ. Տէր-Մկրտչեանց Բանանցեցի, Ս. Ն. Ջալալեանց, Գրիգոր Մասումեանց, Բ. Շխեանց (չուչեցի), Յովհաննէս Թիւրքեան, Յովհաննէս Պետրոսեան, Ա. Քեօմուրճեան (տրապիզօնցիք):

ՆԱՄԱԿ ՂԱՐՍԻՑ

16 ապրիլի

Վերջապէս Ղարսը ազատվեցաւ մի դժուարութիւնից, այն է անողորմ ցրտից և ձիւնից. մի չա[illegible]բաժ է համարեա, որ անընդհատ անձրևներ են գալիս: Քաղաքի սահմանը շրջապատող արևելեան կողմի բարձրաւանդակներից ու սարալանջերից ձիւնը հալուելով փոքր փոքր գալիս է և թափվում է «Ցառ-Բողազ» անուանեալ հեղեղատի մէջ, որը անցկենալով Ղարատաղի տակից, բաւական տարածութեամբ ծածկել է արդէն Թիւրքաց երկու գերեզմանոցների մէջ տեղում գտնված հարթավայրը և քաղաքի կէսը, այնպէս որ այն տեղում գտնված տախտակաշէն փոքրիկ կրպակները այդ գեղեցիկ լճակի երեսին լողալով և միւս կողմից մալականները փոքրիկ մակոյկների վրա նստած ջրի մակերևոյթի վրա փայտեր որսալով, մեր երբեմն չոր ու ցամաք Ղարսը մի ծովափնեայ քաղաքի են նմանեցնում: Մի առանձին տեսարան ևս ներկայացնում է գետը արևմտեան կողմից իր առաջին յորդութեամբ. միով բանիւ Ղարսը այժմ մի կատարեալ Թիրակզցի է: Այս ամէնը լաւ, բայց ողբանցով գեռ բնակիչները չեն կարող ուրախանալ. Նրանցից մեծ մասի՝ մանաւանդ գիւղերում վերաբնակվող Ալաշկերտցի գաղթականների դրութիւնը անտանելի է. Թէպէտ երկրագործ դասը ազատվեցաւ մի մեծ դժուարութիւնից (անասուններին կերակրելուց), այժմ տեղ-տեղ տաւարները հանգում արածացնում են: Անասունների մեծ մասը լաւ չը կերակրվելու պատճառով, սաստիկ լղարացած, կոչնչանան, մնացածն էլ համարեա աշխատացնելու համար անգործադրելի են: Կենսական պիտոյքները հետզհետէ աւելի թանգանում են. ալիւրի պուդը այժմ 5 ր. 60 կոպէկով է ծախվում, բրինձը 8 րուբլի, ձուն 7 կ. մինը, իսկ ցորեան և գարի ծախող բնաւ չը կայ: Լսում ենք հաստատ աղբիւրներից, որ քաղաքային իշխանութիւնը, մօտ 80,000 ր. փող է յանձնել ոստիկաններին գիւղացիների վրա բաժանելու և այս օրերում մարդիկ էլ ուղարկել է այլ և այլ տեղերից սերմնացու ցորեան բերելու համար, որ նոյնպէս բաժանէ թէ Ղարսում և թէ գիւղերում բնակվող երկրագործներին: Ալաշկերտցի գաղթականներից մի մարդ Սարիբուրգ գիւղացի, մօտ 12 օր հաց չը գտնելով իր թշուառ ընտանիքի համար, անճարացած անցեալ օրերում իր հարիւր րուբլ արժողութեամբ լծու գոմէշը մորթում է և նրանով մի քանի օր կերակրում նրանց: Չը գիտեմ ուր մնաց Ղարսում գտնվող ջերմեռանդ նուիրատուների յանուն աղքատաց հաւաքված 2500 րուբլին, մինչև երբ պէտք է պահեն մասնաժողովի պ. պ. անդամները, էլ ինչ օրուան համար է:

Այստեղի ուսուցչական խումբը գրադարանի վարչութեան անդամների մասնակցութեամբ երկրորդ անգամ տուեցին ներկայացումն, մարտի 23-ին «Ջէնտաթ Գէնեաթ» և «Լօ էլ քի մօցիկլութիւն» յօգուտ աղքատաց և ռուսաց դպրոցին քաղաքիս, իսկ ապրիլի 7-ին ներկայացրին «Արշակ Բ.» և «Գիշերուան սարը խէր է» յօգուտ հայոց երկսեռ դպրոցների: Առհասարակ բոլոր ներկայացումները անսպասելի յաջողութեամբ անցան. այս վերջին ներկայացումից գոյացած արդիւնքը հասնում է մօտ 180 րուբլու, ծախսը աննշան է:—Ինչպէս հաւաստիանում ենք, յիշեալ պարոնները մտադիր են մօտ օրերումս մի ներկայացումն ևս տալ յօգուտ Վանայ սովելոց: Արդէն պ. րժ. Ա. Ղազարեանցը և րժ. Գ. Կաճկաճեանցը սկսել են ստորագրութեամբ նուէրներ հաւաքել յանուն Վասպուրականի սովելոց. րժ. Ղազարեանցի ժողովուրդի մօտ ունեցած համարումն շատ օգտաւէտ ազդեցութիւն է խոստանում նուէրներ հաւաքելում: Չենք կարող լռել և չը յայտնել մեր առանձին խորին շնորհակալութիւնը րժ. Ղազարեանցին և նրա ազնուամիտ ամուսնուն, ինչպէս թատրոններին մասնակցելու գործում, նոյնպէս և ուսումնարանի, ո՛րոնք իբրև հարազատ լծակիցներ միշտ միասին են գործում, ձրի բոլորովին, վերառնելով առաջինը տեսչի, վերջինը տեսչուհու պաշտօններ երկսեռ դպրոցներում, ուր ոչ սակաւ եռանդով են շարունակում գործել:

Ղարսում թագաւորում է և մի անմխիթար երևոյթ, որ նոյնպէս չէ կարելի չը յայտնել ցաւօք սրտի, այն է բնիկների ատելութիւնը կամ, պարզ ասենք, կոյր մոլորութիւնը դէպի թատրոնական խումբը ի շնորհս մի երկու տգէտ և մոլեռանդ հոգևորականների: Յուսով ենք, որ մեր թատրոնական խումբը կը յարգէ մեր տուած համեստ խորհուրդը, այսինքն ոչինչ կը համարի այսպիսի յիմարաբանութիւնները և գործը եռանդով կը շարունակէ յիշելով հասարակաց առածը՝ «իշի քացուց բռդաման չեն լինի»:

Օտարական

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Կովկասեան ուսումնարանական հոգաբարձութեան միջոցով շնորհակալութեամբ ստացանք 54 րուբլ, որ ԲԱԳՈՒԻ րէալական դպրոցի աշակերտները հանգանակութեամբ ժողովելով նուիրեցին յօգուտ Վանի սովատանջների: Փողը ստացանք նահանգական գանձատնից:

—

Պ. Սմբատ Հովսեփեանց հասցրել է մեզ 15 ր. 30 կ. յօգուտ Վանի սովեալների, որ նա հաւաքել է հանգանակութեամբ: Նուիրատուների անունները կը տպագրենք:

—

Ս. Պետերբուրգի «Herold» լրագիրը տուում է, թէ մի անծանօթ անձն հարիւր րուբլ է տուել քաղաքապետութեանը յօգուտ Կովկասեան սովեալների: Այս գումարը ըստ որոշման ուղարկված է Կովկասեան փոխարքայի գլխաւոր կառավարութեանը:

—

Կիրակի, մայիսի 11-ին, հայ սիրողները մի ներկայացումն տուեցին Արծրունու թատրոնում, խաղացին առաջին անգամ «Հաշտարար Դատաւոր» մօտ* կոմէդիա երեք գործողութեամբ, փոխադրութիւն Յ. Տէր-Գրիգորեանցի և նոյնպէս առաջին անգամ «Ջօտօ» վօդէվիլը, թարգմանութիւն Յ. Տէր Գրիգորեանցի: Փոխադրութիւնները շատ լաւ են և խաղն էլ շատ լաւ անցաւ: Հասարակութիւնը, որ բազմաթիւ չէր, շատ գոհ դուրս եկաւ թատրոնից: Այդ թեթև, զուարճալի և հասկանալի ներկայացումն հակասութիւն է կազմում ռոմանտիական շկօլային պատկանող կօմիտէչի ներկայացումներին: Անտրակտներում տիկին Տէր-Գրիգորեան-Փաշայեան մի քանի երգեր երգեց և մեծ ծափահարութիւններ ստացաւ:

—

Ստացանք Կ. Պօլսից մի քանի բրօշիւրներ ֆրանսերէն լեզուով հայոց խնդրի վրա և Հայաստանում մտցնելի վերանորոգութիւնների վրա: Այդ գրքոյկների վրա դարձեալ կը խօսենք:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՎԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

—

Հայաստանի մէջ տիրած սարսափելի սովն ազգային և քաղաքական կարևորագոյն խնդիրն է մեզ համար, որովհետև ազգային գոյութեան խնդիրը վեր է ամէն քաղաքականութենէ և ամէն խնդրէ: Մասամբ հինձոց նուազութեան, մասամբ յոռի վարչութեան և մասամբ ալ երկրին անապահով վիճակին և աւազակաբարոյ ցեղերու ասպատակութեանց պատճառաւ, իրաց այնպիսի վիճակ մ'երևան եկած է, Հայաստանի մէկ մեծ մասին մէջ, որ մահացու հարուած մը տալ կ'սպառնայ մեր հազարաւոր ազգայնոց, որք արդէն նախանձելի վիճակ մը չունէին, և որոց պատերազմն ալ իր ամէն տեսակ չարիքը ծանր վնասներ տուած էր: Իրողութիւնն այս է որ, ինչպէս անցեալ տարի կը փախցնէր, Վանայ նահանգին և Պայազիտի ու Ալաշկերտի գաւառաց և Բաւէնի դաշտին բընակիչներն, և մանաւորապէս երկրագործ Հայ ժողովուրդը սաստիկ սովէ մը կը տառապի ներկայ ձմերային եղանակին սկսելէն 'ի վեր, և մինչև յառաջիկայ հինձոց ժամանակ, մանաւանդ մարտ և ապրիլ ամսոց մէջ, հասարակաց օգնութենէն զատ ապրուստի միջոց չունին: Վանէն արժանահաւատ անձի մը կողմանէ անցեալ օր մեզ ուղղեալ նամակ մը կը ծանուցանէր թէ Վասպուրականի 150 հազար Հայ ժողովուրդն այս աղէտին ենթարկուած է: Ոչ նուազ ճշմարիտ է թէ այդ թուոյն երկու երրորդին մօտ Հայ ժողովուրդ մը նոյնչափ սարսափելի վիճակ մ'ունի Պայազիտի և Կարնոյ կողմն: Այսպէս, քառորդ միլիոն համար Հայ անհատք, իրարմէ աւելի կամ նուազ տարբերութեամբ, մահու և կենաց միջև կը տատանին Հայաստանի կարևորագոյն մասին մէջ: Ոչ նուազ խղճալի է Տիարպէքիրի կողմն, և Քրդստանի ներսի կողմերը գտնվող Հայոց և ուրիշ ժողովրդոց վիճակը: Ռուսական Հայաստանի բնակիչք ալ լաւագոյն վիճակ մը չունին:

Այս է ահա ներկայ կացութիւնն, և ամեն մարդ, մանաւանդ ամէն Հայ, անշուշտ համամիտ պիտի լինի մեզ, երբ ըսեմք թէ անդարմանելի կորուստք և սրկածք կրնան ծագիլ եթէ ամբողջ ազգը փութով մեծաւ-թիւնն ընդունելով անձնուիրաբար օգնութեան ձեռք չը կարկառէ իր սովալլուկ ազգակցաց: Արդարև, Վասպուրականի կողմը Հայ տարրն արդէն գրեթէ հարուած կրած է ներկայ աղետէն: Միայն մէկ անգամէն գեղացի Հայոց չորս հարիւրի չափ ընտանիքներ, մասամբ թշուառութենէ և մասամբ Քրդաց աւարառութիւններէն ստիպեալ, թողեր իրենց ծննդեան վայրն և դէպի Պարսկաստան գաղթեր են, ուր թշուառագոյն վիճակ մը կը սպասէր իրենց: Վասպուրականի ուրիշ կողմերէն ալ այսպիսի Հայկական գաղթականութիւնք տեղի ունեցեր են ամենաթշուառ պայմանաց ներքև: Արդէն մեր ժամանակակից պատմութեան դառն ճշմարտութիւններէն մին է, որ ամենայաջող պարագայից մէջ կատարված Հայ գաղթականութիւններն անգամ նոյնքան կորուստներ եղած են ազգին՝ թէ՛ նիւթապէս և թէ՛ բարոյապէս: Թշուառութիւնն ու հարստահարութիւնք էին որ քառորդ դար առաջ Վասպուրականի մէջ Տզմուտ գետի (Պէնտիմահի) և Ապաղայի դաշտին, միով բանիւ Վանայ և Պայազիտի միջև գտնուող այն դրախտային երկրին Հայ գեղացիներն ստիպեցին Ռուսիա գաղթել: Իրաւ է որ այժմ այդ գեղացւոց մէկ մասն՝ իրենց Նոր հայրենեաց մէջ նիւթապէս կարելի եղածին չափ բարեբաստիկ կացութիւն մ'ունենալով հանդերձ՝ կը հառաչէ իր հայրենի երկրին համար, և ստուգիւ գիտեմք որ այդ Հայ գաղթականաց գո՛նէ մէկ մասն այժմ ամէն զոհողութիւն իւր աչքը պիտի առնուր վերադառնալու համար իւր հայրենի երկրին մի այնպիսի տեղն, որոյ հին յիշատակները միշտ քաղցր են ամէն Հայու: Բայց գաղտնի ձեռք մ'արդէն օգուտ քաղած էր իրաց այնպիսի վիճակէ մը զոր պարզամիտք միայն կրնան անհոգութեան կամ սովորական գլխոց արդիւնք համարել. որովհետև Հայ տարրին թողած մէկ մի մասնաւոր գետին շուտով Քուրդ տարրին ձեռքն անցած է, որ այժմ զօրաւորապէս հաստատուած է Վասպուրականի այդ հիւսիսային մասին մէջ (որ ինչպէս յայտնի է՝ Վարդանանց պատերազմին յիշատակովը սրբագործեալ է), և ընդհանրապէս խօսելով, Վանէն Պայազիտ տանող երկիրը, կէս դար առաջ Հայ տարրին զօրաւորագոյն դիրքերէն մին, այժմ գրեթէ բոլորովին Քրդաբնակ գաւառ մ'է...: Այս է ահա միշտ Հայկական թշուառութեանց և Հայկական գաղթականութեանց պատմութիւնը, թէ Բաւէնի կողմն և թէ՛ Ալաշկերտի լերանց վըրայ: Այս է ահա որ իրաւունք կուտայ Պ. Տ. Սարգսեանցի, այսինքն՝ Վանայ սովելոց յանձնախմբին քարտուղարին՝ երբ անցեալ շաբթու առ մեզ ուղղած մէկ կարևոր նամակին մէջ կ'ըսէր...: «Եթէ անմիջական օգնութիւններ չը հասնին, մինչև ցարդ ազգային վերակենդանութեան մասին մեր ունեցած ջանք և յոյսերը կարող են 'ի դերև ելնել... փասն զի երբ տկարանայ կամ մեռնի Վասպուրականը, Հայ և Հայաստան կը մեռնին...»

Ուստի, յանուն ազգային գոյութեան, որ այսպէս սարսափելի վտանգի մը մէջ կը գտնուի, յանուն Քրիստոնէական Ա. սկզբանց, որք են գթութիւն և ողորմութիւն, յանուն մարդասիրութեան, որ միակ յոյսն է այժմ մեր հազարաւոր տարաբաղդ ազգայնոց, յանուն, վերջապէս մարդկային ամենափափուկ և ամենախիստ զգացմանց, որք տարակոյս չը կայ թէ պիտի յուզուին այդչափ թշուառութեանց առջև, հրաւէր կը կարդամք մեր բոլոր ազգայնոց, Թուրքաբնակաց և Ռուսաբնակաց, կամ ուր որ ալ լինին, ինչ սեռէ որ լինին, ինչ աստիճանի կարողութիւն որ ունենան, հրաւէր կը կարդամք, որպէս զի ներկայ վիճակին համեմատութեամբ յօգնութիւն փութան իրենց Հայաստանցի եղբարց և քերց, հարց և մարց, որպէս զի սոքա, վայրենական յուսահատութեան դէմ դնելու կարող լինին, և